

Безгубенко Л.М.,
кандидат економічних наук,

Безгубенко О.Ю.

СИНЕРГІЙНІ ЕЛЕМЕНТИ Й ЕФЕКТИ ПОДАТКОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Серед численних економічних проблем, що постали перед Україною у період переходу до ринкової форми ведення господарства, одне з чільних місць посідає проблема розбудови ефективного державного податкового менеджменту, розв'язання якої має здійснюватися шляхом вивчення, аналізу і творчого осмислення існуючої в Україні законодавчої бази і накопиченого у світі досвіду у сфері оподаткування.

Як окрема галузь знань податковий менеджмент виник на початку ХХ століття і відтоді набув широкого розвитку у високо розвинутих країнах світу як наука і практика управління фінансовими ресурсами і відносинами, що охоплює систему принципів, методів, форм і прийомів регулювання ринкового механізму у галузі фінансів із допомогою податків.

Враховання існуючого зарубіжного досвіду у сфері податкового менеджменту та вітчизняних засад оподаткування дає змогу розглядати податковий менеджмент як науку; практику; мистецтво управління фінансами, що ґрунтується на свободі суспільного економічного вибору і передбачає пошук можливих варіантів рішень, їхню оцінку з позицій раціоналізму та оптимальності, персональну відповідальність та контроль як за реалізацією програм реформ, так і контроль втрачених можливостей; систему органів управління (законодавчих та адміністративних податкових органів); сукупність норм і правил, що регламентують податкову етику, податкову діяльність, податкову техніку, а також визначають міру відповідальності за порушення податкового законодавства.

Враховуючи те, що податковий менеджмент являє собою комплекс взаємопов'язаних управлінських рішень і заходів на різних рівнях управління оподаткування, він розподіляється на макrorівні (держава) — фіскальний менеджмент, мікрорівні (підприємство, фірма) — корпоративний менеджмент, субмікрорівні (домогосподарство чи конкретна фізична особа) — персональний менеджмент.

Процес запровадження функціональних елементів податкового менеджменту на даному етапі ускладнюється відсутністю наукових праць і досліджень не лише у сфері державного та корпоративного податкового менеджменту, а й персонального, для якого характерна абсолютна відсутність навіть визначення у вітчизняній теорії та практиці оподаткування.

© Безгубенко Л.М., Безгубенко О.Ю., 2001

Інформаційно-фактологічним базисом для побудови податкового менеджменту є дослідження провідних зарубіжних вчених, що працювали над питанням оподаткування, а саме: М. Аллінгема, С.А. Брю, А. Вагнера, Е. Енгеля, А. Лаффера, Е. Ліндала, П. Лоранжа, К.Р. Макконнелла, Ф. Нітті, А. Сандмо, А. Сміта, Ж. Сисмонді, В. Парето, П. Прудона, С. Холла та ін.

Безперечними є також здобутки вітчизняної фінансової науки, започатковані А.І. Озеровим, Г.І. Болдарєвим, М.М. Алексеєнком і продовжені науковцями-сучасниками: В.А. Андрущенком, В.В. Буряковським, О.Д. Василюком, А.І. Крисоватим, В.М. Опаріним, В.М. Сугорміною, С.І. Терещенко, В.М. Федосовим, С.І. Юрієм.

Податковий менеджмент реалізується на практиці через елементи, що виступають відносно самостійними комплексами податкових заходів. Проте лише за умови використання всіх елементів податкового менеджменту можна досягнути максимального результату або синергійного ефекту — процесу досягнення посилюючого ефекту внаслідок взаємодії всіх складових.

Синергійними елементами податкового менеджменту виступають:

- інформаційне забезпечення;
- економічний аналіз;
- планування і прогнозування;
- оперативна робота;
- контроль;
- оптимізаційне регулювання;
- внутрішня і зовнішня координація;
- засоби адаптаційного характеру.

Провідною вимогою є достовірність інформації, під якою розуміють ступінь відповідності відображення реальному об'єкту, а також вимоги забезпечення мінімальної можливості виникнення помилок, найбільшої вірогідності їх вияву з найменшими витратами на їх усунення, надійності зберігання та своєчасності оновлення. Інформація повинна бути доступною для сприймання та доречною при здійсненні управління. Цінність інформації зумовлена її придатністю та актуальністю для практичного застосування з метою досягнення визначених цілей, ефективністю здійснюваного на її основі управління. Вимога повноти даних пов'язана з достатністю залученої інформації за всіма об'єктами, в розрізі тих показників, що відображають їх діяльність. Оперативність одержання необхідної в управлінні інформації зумовлена її актуальністю на момент прийняття рішення. Оскільки в податковому менеджменті вплив на керовану систему здійснюється постійно, інформаційне забезпечення має бути в стані готовності для вироблення актуальних, своєчасних і ефективних рішень, тому інформація повинна постійно оновлюватись.

Аналіз є одним із складових елементів податкового менеджменту, за допомогою якого забезпечується кількісна і якісна оцінка всіх змін, що відбуваються

в об'єкті управління щодо встановлених завдань і програм. Аналіз дає змогу вивчити глибинні зв'язки і взаємозалежності між окремими параметрами об'єкта управління, своєчасно виявити тенденції в розвитку, накреслити краші, ефективніші варіанти рішень.

Планування — один з елементів податкового менеджменту, що визначає природу решти управлінських функцій, залежить від ефективності аналізу, об'єктивної оцінки, потребує участі всіх складових елементів. Відповідна сфера податкового планування неоднорідна, вона поділяється на бюджетно-податкове і податкове планування. Мета першого — забезпечення потреб бюджету, другого — оптимізація податкових платежів, знаходження законних способів їх мінімізації.

Відмінність між тактичним і стратегічним плануванням скоріше відносна ніж абсолютна. Тактичне планування у податковому менеджменті спрямоване на визначення засобу для досягнення цілей, намічених у стратегічному плані. Планування є безперервним процесом, тому ніякий план не є остаточним, він завжди є об'єктом для перегляду.

Податкове прогнозування базується на результатах податкових досліджень відповідних аналітичних даних, отриманих у ході виконання поточних податкових зобов'язань. Збір і обробка цих даних дає змогу судити про позитивні й негативні тенденції оподаткування, його вплив на темпи інвестування, структурні зрушення у галузях, співвідношення доходів територій, корпорацій, громадян.

Податкове планування і прогнозування — особливі елементи знаходження і прийняття рішень, основним завданням яких є економічне обґрунтування забезпечення якісних і кількісних параметрів, перспективних програм соціально-економічного розвитку, з позицій існуючої в державі податкової концепції. При податковому плануванні й прогнозуванні не лише реалізуються фіскальні завдання, але й закладаються основи оптимізації тактики і стратегії податкового регулювання і контролю.

Податкове регулювання — один із наймобільніших елементів податкового менеджменту, основу якого становить система економічних заходів оперативного втручання в хід виконання податкових зобов'язань. Методи податкового регулювання — складові елементи науково обґрунтованої податкової концепції, що набирає характеру законодавчої норми, обов'язкового для виконання. Податкове регулювання є найскладнішою конструкцією податкових правовідносин, оскільки в ньому перехрещуються економічні інтереси в такій точці зіткнення, спрогнозувати яку доволі складно.

У сферу податкового регулювання входять не тільки практичні дії щодо нормалізації бюджетно-податкових правовідносин, воно ще виступає особливою сферою аналітичних наукових досліджень. Результати досліджень дають змогу відслідкувати тенденції розвитку в розрізі окремих територій, податків, платників.

Основним принципом регулювання є мінімальне втручання державних органів в економічні процеси (ім делегуються лише ті функції, які не можуть бути забезпечені суб'єктами ринкових відносин). Мета державного регулювання економіки — досягнення ефективного поступального економічного, соціального, наукового і культурного розвитку, що забезпечується управлінською, планувальною і контрольною діяльністю міністерств, державних комітетів та інспекцій і виключає втручання в діяльність підприємств та інших суб'єктів господарювання.

Виходячи із способів реалізації, податкове регулювання поділяється на такі взаємопов'язані елементи:

- 1) податкові пільги;
- 2) податкові санкції;
- 3) прийняття управлінських рішень;
- 4) оптимізація податкових ставок;
- 5) бюджетно-податкове регулювання;
- 6) заходи легалізації неоподаткованих доходів;
- 7) регулювання граничного рівня споживання;
- 8) стимулювання та мотивації.

Взаємодію складових елементів регулювання у податковому менеджменті зображено на рисунку.

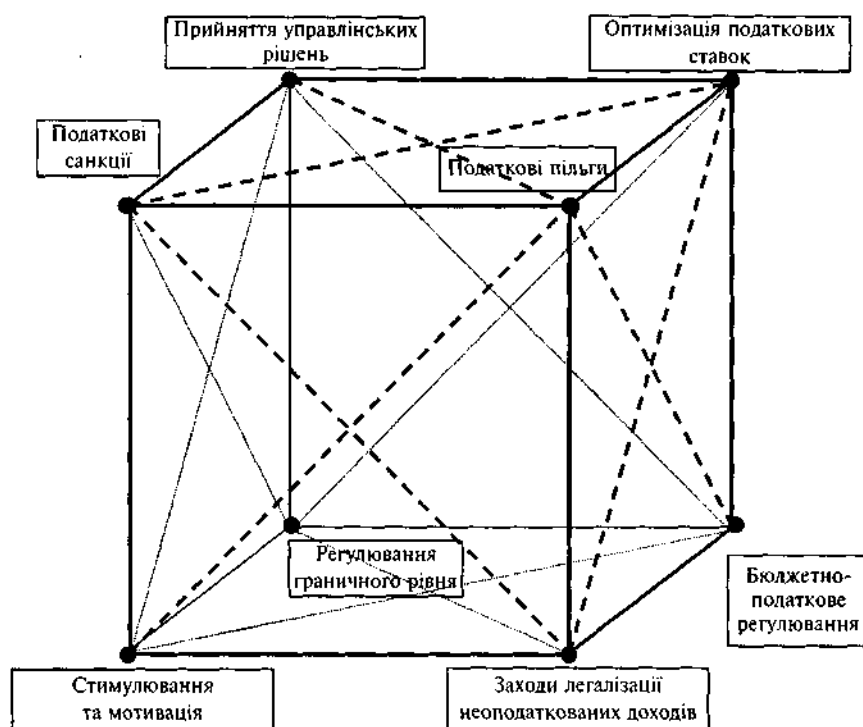

Рисунок. Матриця взаємодії складових елементів регулювання у податковому менеджменті.

Податковий контроль — елемент податкового менеджменту і важлива умова його ефективності. Це — діяльність посадових осіб органів податкової служби щодо спостереження за відповідністю процесу організації платниками податків обліку об'єктів оподаткування, методики обчислення та сплати податків прийнятими законодавчими актами з питань оподаткування, щодо виявлення відхилень, допущених у ході виконання податкових правил, та визначення впливу наслідків порушень на податкові зобов'язання. Податкові контрольні дії охоплюють всю систему оподаткування, а також здійснюються в розрізі окремих податків, податкових груп, груп платників податків, територій. Податковий контроль пронизує економіку по вертикалі і по горизонталі, забезпечуючи виконання правил бухгалтерського обліку і звітності, законодавчих основ оподаткування.

Процес застосування синергійних елементів податкового менеджменту є процесом безперервним і циклічним: економічна інформація, отримана в результаті контролю, в подальшому використовується при складанні правил прогнозів і є важливою для оперативної роботи податкової служби. Регулювання в управлінні оподаткування неможливо здійснювати, не знаючи результатів поточного контролю, ефективності виконання оперативної роботи.

Оптимізація фіскальної політики, удосконалення системи оподаткування та синергійного впливу елементів податкового менеджменту загрожують небезпекою недосягнення поставленої мети, інколи і зворотним ефектом у разі ігнорування природи та психології людини.

Вивченням закономірностей сприйняття податкового мислення, соціально-психологічних мотивів поведінки платників податків у зарубіжній теорії займається фіскальна соціологія, що розглядає суспільство як цілісну систему з її складовими в питаннях фіску та закономірностей і рушійних сил їх функціонування.

Ставлення до фіску відображає протиборство між мотивами корисливого характеру, тобто властивим людині матеріальним інстинктом, що пояснюється біологічною потребою самозабезпечення, і громадським обов'язком. Застосування досягнень науки про людину як соціологічну істоту дало б змогу в поєднанні з фінансовими знаннями вивчати природу податкоплатника як особистості, пізнавати і зрозуміти мотиви, індивідуальних прагнень із метою пояснення, прогнозування і регулювання його поведінки.

Застосування всіх перелічених вище синергійних елементів податкового менеджменту дало б змогу сприяти зростанню добробуту в суспільстві, становленню ринкових відносин, інтегруванню української економіки у світовий ринок, створенню і функціонуванню цілісного, узгодженого, стабільного, ефективного для сучасних умов податкового менеджменту як необхідної складової відродження і процвітання Української держави.